

מסור להם, אם ירצו יקנו זה לזה זכויות אלו מכאן ולהבא. (חדושים ובאורים. וע' בפירוש ר"י בן חכמון שכתב: 'הלכות קבועות הן - כהלכה למשה מסיני').

'חיצון במכר ופנימי במתנה, סבור מינה אין להן דרך זה על זה, ולא היא, מי לא תנן במה דברים אמורים במוכר אבל בנותן מתנה נותן את כולן, אלמא מאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב, הכא נמי...' - 'לא מובן לכאורה, וכי לא ידענו המשנה? ועוד, הרי אמרנו 'וכל שכן חיצון במתנה', והיינו משום דמתנה עדיפה ממכר לענין עין יפה כפירוש"ם, ומה נתחדש עכשו?

ונראה פשוט דמתחילה סברנו דהאי 'במה דברים אמורים...' מוסב על הרישא, היינו המוכר את השדה (או הבית) דצריך המוכר לרבנן ליקח לו דרך בשדה שמכר לילך לשובכו, ועל זה אמרו 'אבל בנותן מתנה נותן את כולה' (כך הוא במשנה לפנינו), היינו כל השדה שמכר ולא הוציא הדרך מן הכלל, אבל בנדון דסיפא דמכר הבור וכו' ושייר שדה לעצמו, לא נופל על זה לשון 'נותן את כולה', וגם חילוק גדול יש בין זה לנידון ההפוך, שהרי סוף סוף לא הזכיר דרך במתנתו ומהיכא תיתי יזכה הקונה במה שלא נזכר כלל. ונידון דידן דומה לסיפא. ועל כן אמרו 'ולא היא', דמדנקט האי חילוק אחרי הסיפא, מוסב ה'במה דברים אמורים' גם על כך, ומודים חכמים בזה דנותן אין צריך ליקח לו דרך. (ועפ"ז באמת נכון יותר לגרס 'נותן את כולן' כמו שנקטו כאן, ומוסב הן על מוכר שדה שכולל בה גם דברים שאינו בכלל השדה ולא הזכירן כפירוש"ם, וממילא הוא הדין בשייר השדה לעצמו ומכר בור וגת שמכר גם הדרך שלא הזכיר. וכן הגרסא ברי"ף להלן במשנה, ובתשובותיו (קלד; רלא) - 'נותן את כולם'. וכיו"ב גרס הרא"ש במשנה שם ובשור"ת (מא, ד). וכן גרסת הרמ"ה להלן. ואולם בשור"ת הרשב"א (ח"ג קטז) הגרסא 'כולה' ע"ש.)
ובדרך זו יש להסביר גם מה דפשיטא ליה דאפילו לר' עקיבא הוא, (וכפירוש"ם, והיינו משום דקשה לומר שדברו שלא אליבא דהלכתא), דמדנקט האי 'בד"א' אחר דברי ר' עקיבא יש נפק"מ בין מוכר לנותן. וק"ל'. (מרע"כ).

'המוכר את הבית - מכר את הדלת' - נראה, אפילו היתה הדלת תלושה בשעת מכירה, כיון שצריכה להיות קבועה - הרי היא בכלל הבית. (חדושים ובאורים)

'מכר את האי צטרוביל אבל לא את הקלת' - אי צטרוביל - אבן ריחים התחתונה הקבועה בקרקע. ויש אומרים: אמת הריחים, מקום בית קיבול. (הערוך)
'קלת' - בסיס ריחיים התחתונה (הערוך). מונחת סביב לריחים, לקבלת הקמח. (רמב"ם). ורבנו גרשום כתב: אבן ריחים העליונה, הסובבת.

דף סו

הערות בפשט וציונים

'התם כדאמר ר' אלעזר טעמא, דאמר ר' אלעזר: מאי טעמא דר' אליעזר דכתיב: 'זיטבול אותה ביערת הדבש' - מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת, אף דבש הרודה ממנו בשבת חייב חטאת' - כתבו התוס', (וכן משמע ברשב"ם), שלפי טעם זה, אין מדובר דוקא בכוורת המחוברת לקרקע, אלא גם בתלושה, או מונחת על גבי יתדות, סובר ר' אליעזר שהדבש נידון כקרקע, לפי שהוא במקומו הטבעי שנוצר בו.

ואולם רבי עובדיה מברטנורא פרש (בסוף עוקצין), בכורות המחוברת לקרקע. וכן איתא בתוספתא (שם). אכן, התוס' הוכיחו מסוגיית הגמרא בגטין (לז) שמדובר בתלושה. וע' בגליון רעק"א על המשניות שם, שהעיר על הרע"ב מסוגייתו. וע"ע: נמוקי הגרי"ב ותפארת ישראל שם; 'לקוטים מכת"י לר"צ הכהן (שבסוף ספר 'שיחת מ"ה', עמ' 99); חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב סד, ב.

ולדברי התוס' מובן מה שנקטו דוקא לענין קבלת טומאה – 'במקומה'. (וע' רשב"ם). – כי בעצם אין חילוק בין אם הכוורת מונחת במקום זה או אחר, אלא שלענין טומאה גזרו שאם אינה במקומה – מקבלת טומאה, לפי שהיא דומה לשאר כלים שבבית ואתי לאחלופי בהם, (כמוש"כ התוס' בד"ה ומקבלת. והריטב"א הביא מרבנו תם שלא כפי המובא לפנינו בתוס', אלא ש'במקומה' ממעט אם הוציא את הדבש מן הכוורת, שאע"פ שהוא עדיין בצפיחית שלו – אינו כמחובר ומקבל טומאה, ואף ללא מחשבה מיוחדת).

על באור הדרשה מ'ערת הדבש' ובכל המסתעף – ע' במה שפלפל בגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו: יערות דבש ח"ב דרוש ד; ספר 'יש סדר למשנה' לגר"י ברלין – שביעית י; ז; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב סד – פלפול ארוך. (וע"פ הפשט פרשו המפרשים ש'ערת הדבש' היא קנה הסוכר, ע' רש"י שמואל-א יד. והוה פרוש הכתוב 'אכלתי יערי עם דבשי' – מרוב חיבה אכלתי הקנה עם הדבש. וכן תרגום של 'סוף' – יערא. ע' בכ"ז בחדושי הגר"ר שם). וראה אריכות רבה בשו"ת אגרות משה – חו"מ לה – בהגדרות השונות של מחובר לקרקע כקרקע, ובבאור שיטת ר' אליעזר וחכמים.

'מכלל דשאיבה דאורייתא, והא קיימא לן דרבנן? ועוד, האמר ר' יוסי בן ר' חנינא בדף של מתכת מחלוקת?' – לפי שיטת רשב"ם ורבנו תם, שאיבה בכל המקוה – פוסלת מדאורייתא, יכול היה לתרץ שכיון שלענין כולו – פסול המקוה בצנור זה, לא חילקו בדבר ופסלו גם במיעוט שאובין, שהרי עיקר דין 'שאובין' פוסל מדאורייתא, ואינו דומה לדף שעיקר טומאתו מדרבנן. וגם לשיטת שדין מים שאובין – דרבנן, הלא דינו של אותו צינור שחקקו ולבסוף קבעו, ככלי גמור מדאורייתא, ומקבל טומאה וממלאים בו מי חטאת ומקדשין בו, ומים שבתוכו כתלושין – וראוי לומר שגם לענין 'שאובין' יהא דינו ככלי תלוש.

אלא שעיקר סמיכתו היא על הקושיא השניה, מדאמר ר' יוסי בר"ח שבדף של מתכת מחלוקת. ('חדושים ובאורים'. ונראה שלזה רמז הרשב"ם בד"ה ועוד – גם אם תתרץ את השאלה הראשונה כנזכר, קשה הלא מחלוקת בכלי מתכת).

סיכומי שיטות

'מכלל דשאיבה דאורייתא, והא קיימא לן דרבנן... ושאיבה דרבנן. אי הכי אפילו חקקו ולבסוף קבעו נמי? שאני התם דאיכא תורת כלי עליו בתלוש' – רש"י (בב"ק סז) פרש שהמדובר בברייתא על גזרה דרבנן של שלשה לוגין שנפלו למקוה, שפוסלים אותו.

וכתבו ראשונים (רש"י שבת טו. רבנו תם כאן ובכ"מ. וכ"כ הרמב"ן, הרי"ד והריטב"א), שגזרת ג' לוגין אינה אלא במקוה חסר, אבל מקוה שלם – אפילו יפלו בו כל מים שאובין שבעולם – לא יפסלוהו. ולפי זה מדובר כאן כשאין במקוה ארבעים סאה מים, שלכן אם עברו באותו צינור ג' לוגין מים, הרי הם כשאובין ופוסלין אותו.

(עוד כתב רבנו תם, ששלשה לוגין שאובין שנפלו תחילה למקוה, קודם שרבו עליהם מי גשמים – פוסלים מהתורה את כל המקוה. ואולם שאר הפוסקים חולקים עליו, והכי קיימא לן. וי"א שאף ר"ת

חזר בו. - ע' בשו"ת מהרי"ק נו ד"ה ועוד דהיאך; זכר יצחק ח"א נו).

שיטת רשב"ם שאין מדובר על פסול 'ג' לוגין' אלא על מקוה כשר שמוסיף לו מים דרך אותו צינור, ורבו השאובין על שאינם שאובין, והגם שמדאורייתא כשר, שהרי 'קמא קמא - בטיל', וכל מעט מעט שהוסיף, נהפך להיות חלק מהמקוה הכשר, חכמים פסלו כל שלא נשתייר רוב מי-גשמים. (ע' מהרש"א ורש"ש).

ואמנם, לא מבואר ברשב"ם להדיא אם נפסל ברבו השאובין בלבד, או רק בכגון שנתן סאה ונטל סאה ושוב נתן ונטל, וכן הלאה, עד שאין כאן רוב שיעור מקוה ממים שאינם שאובין. (וכנראה שלזה רמז בשו"ת הרדב"ז ח"א פה, ע"ש שסתם הדברים ולא פרש). וכך היא שיטת הרמב"ם, שאע"פ שאם הרבה שאובין על המקוה - לא פסלו, אם נתן סאה ונטל סאה וכו' - פסול ברובו. וכתב הש"ך (רא סקס"ג) שיש לחוש לשיטה זו. שגם הראב"ד מחמיר בדבר. וכן נקט להלכה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קי וע"ש בח"ב קיט) לחוש לכתחילה. ואולם בחזו"א (קלא, י) כתב שהמיקל כסתימת השו"ע לא הפסיד, כיון שזו דעת רש"י ור"ת ור"ש ורא"ש והטור, וכן דעת הרמב"ן רשב"א וריטב"א, והנידון הוא בפסול דרבנן, ודעת הפוסלים לא נתפרש. וע"ע שם בס"ק כג ס"ק ב-ו ובמכתבים שבסי' קכד. וידועה הוראתו בהתקנת המקוואות בארץ הקודש, שלא לחוש לשיטת הראב"ד, ולא להמנע מתחלופת המים.

שיטת הר"י (בתוס' כאן), שאפילו המקוה כולו ממים שאובין - אינו פסול מן התורה אלא מדרבנן (גזרה שלא יטבלו בכלי עצמו, שאין זו טבילה כלל, שאין זה דומיא ד'מעין'), וזו כוונת הגמרא 'שאיבה - מדרבנן'.

והראב"ד (בב"ק סו, בפירושו השני, ומובא בראשונים כאן) כתב כעין זה, אך דוקא כשהגשמים באו מאליהם למקוה דרך הכלים, אולם שאיבה בידי אדם - פוסלת לשיטה זו.

הרמב"ם, הגאונים, הרשב"א והשו"ע - כולם פסקו ששאיבה, אפילו בכולו, אינה פוסלת אלא מדרבנן. (ע' טשו"ע יו"ד רא, ג ד ובבהגר"א), אולם הרמ"א (שם) פסק כדעת הסוברים שפסול מדאורייתא.

(ונפקא מינה - לספקות, אם לדון כספקא דאורייתא או דרבנן, כמבואר בפוסקים. וע"ע באור שמח - מקוואות ה, ב.

וע' בספר 'זכר יצחק' (ח"א נו וח"ב כז) בגדרי דין מים שאובין לשיטת השונוט. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ב קג).

ולדעה זו, האחרונה, נראה שיש לחוש אפילו בקבעו ולבסוף חקקו, אם כל המים הבאים למקוה עוברים דרך אותו צינור, כי הלא אמרו כאן שרק בדרבנן הקלו, ולא לענין פסול דאורייתא. (עפ"י

הגר"א שם ס"ק לד כט; נודע ביהודה - תנינא, יו"ד קמב). וקל וחומר לענין טבילה בתוך 'כלי' כזה, שקבעו תחילה באדמה ואח"כ חקקו - שכמה מגדולי האחרונים פסלו - ה'נודע ביהודה' והגרעק"א (בשו"ת, לט. מובא בפתחי תשובה שם סק"ז). ואף על פי שרוב האחרונים מתירים - יש לחוש לדעת האוסרים.

(עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קת. וכ"פ בח"ב צג - לפסול בכולו שאוב אפילו בהמשכה. וע' בחדושי הגר"ח על הש"ס בישוב דברי הטור, שכשר אף לטבול בתוכו. וכן החת"ס (קצח) יישב המנהג שנהגו להקל בדבר. וכן דייקו האחרונים מלשון הרמ"א. וכן משמע בש"ך - ס"ק כא.

ובחזו"א (יו"ד קלג, יד; קלד, א) משמע שנוקט לעיקר דינא כהשו"ע, להכשיר בקבעו ולבסוף חקקו, לענין פסול שאובין. אך לא מפורש בדבריו לענין טבילה בתוכו. וע' במש"כ (שם קכט, ג) בישוב סוגיתנו עם שיטת הפוסקים המתירים, שכשאמרו 'התם איכא תורת כלי... הכא אין...' הרי זו חזרה מהנאמר קודם לכן. ואולם כל זה לעיקר הדין, אבל בנוגע למעשה כתב (קמא, א) לחוש לדברי גדולי האחרונים. וכן נקט להחמיר בשו"ת שבט הלוי ח"ג קלד. ע"ע ש).

(אך זה דוקא כשהחקק יוצר שם כלי, שאז יש לדון מצד שינוי השם, (ע' בסוגית ב"ק), אבל גומא בעלמא שנוצרה בגג שהמים באים ממנו למקוה, גומא זו לא משנה שמו, והוא נשאר בנין ממש ולא כלי, ואין לחוש לזה. (אג"מ יו"ד ח"א קט).

וחקק הנעשה מאליו שלא על ידי אדם - הרמ"א (שם לו) הקל. וה'חתם סופר' (מובא בפ"ת שם סק"ד) החמיר בדבר.

אבל דוקא באופן שהחזק נעשה לפני שקבע הצינור או הדף, בקרקע, אך לאחר שקבעו – כשר, שכן היא דעת כל הפוסקים עפ"י סוגיתנו. מלבד הגמ"ר (קדושין פ"ג). אמנם בצינור אופקי שאינו משופע, אולי יש לחוש אף בגומא שנתהוותה אח"כ, שמא כל המים הבאים למקוה יעברו דרך מקום הקיבול, ואז יהיה כולו שאוב. – עפ"י אג"מ שם.

וע"ע בענינים אלו: 'טהרת המים' כא; שו"ת משנת ר' אהרן כג; שו"ת דובב מישרים ח"א קד; שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א קח קט וה"ב צב; חו"א חו"מ לקוטים, כא; או"ח כא, יב; אור שמח – מקואות ו,ו; ערוך השלחן יו"ד רא, סב ואילך; קהלות יעקב – ב"ב לא).

דף סז

'המוכר את החצר, מכר בתים בורות שיחין ומערות' – מדברי הרשב"ם (כאן ולעיל סה:) נראה שסיבת החילוק בין מוכר בית שלא מכר את הבור, ובין מוכר את החצר, שמכר את הבור – לפי שהבור טפל לחצר הגדולה אך אינו טפל לבית.

ובמאירי מובא טעם אחר – מפני שדרכן של אלו להיות בחצר, ואין חצר זולת אלו, על הרוב, אבל בתים – אין דרך רוב בתים בכך. (נראה שגם לטעם זה, אף בורות שבתוך הבתים בכלל מכירת החצר, ולא רק הבורות שבחצר, כיון שסתם חצר יש לה בורות, שוב כל בור בכלל מכירתו). והרשב"א כתב טעם אחר: הבית חלוק בתשמישו מן הבור ולכן אין הבור בכלל הבית, אבל החצר והבור – תשמישן שוה, שבשניהם מכבסין ומשקין הבהמות וכדו'.

ר"א אומר: המוכר את החצר לא מכר אלא אורה של חצר' – הרשב"א בתשובה (בח"ב כד) האריך להוכיח שהמוכר 'חצר' סתם, אינו קונה עומק ורום, כל שלא פרש אותם במכירתו, וכדין המוכר את הבית. וכך הוא כותב בתוך דבריו:

'ואומר אני שלא מצאתי מקום ליסמך עליו, שיהא הרום קנוי בחצר יותר מן הבתים, בסותם. והרי אני מזנב אחר כל הדקדוקים שאתה יכול לדקדק על דין זה, ועל כל אשר דקדקו עלי רבותי: אם תדקדק עלי מפני... ואם תדקדק מלשונו של ר' אליעזר דמתניתין דאמר 'לא מכר אלא אורה' – גם זה אינו, דלשון 'אורה' מושאל הוא ומשמש ב' רשויות: יש לך 'אורה' שהוא לשון רום, כדמתרגמינן 'אשר תעוף בשמים' (דברים ד, יז) – דפרח באורה. ואמרו ז"ל (תניגה טו:): 'מגדל הפורח באורה'; 'הקולט מן האורה' (ב"מ קב.), ויש לך 'אורה' שהוא מקום פנוי, כמו שאמרו (כצ"ל): ב' שיתין שאמרו, הן ואוירן, ומאלה רבים. וזה שבמשנתנו מהם, כלומר, לא מכר אלא רחבה של חצר ולאפוקי מרבנן שאמרו מכר בתים. ובירושלמי אמרו: לא מכר אלא מילוסא של חצר – דהיינו רחבה...!'

ת"ר המוכר את החצר, מכר בתים החיצונים ובתים הפנימיים' – בתים פנימיים' – שאין להם פתח לחצר עצמה אלא לבתים אחרים הפתוחים לחצר. (ריטב"א. ושם כתב שאפילו יש להם פתח נוסף לחוץ, מכורים, ואף כשרוב שימוש בפתח החיצון, ולא חילקו אלא בחנויות. וע' תורי"ד ומאירי).

'כי פליגי דאמר ליה דרתא... – כמה מן המפרשים נטו ממש"כ רשב"ם שלפי לשון זו, אם מכר לו 'חצר' – הכל מודים שלא מכר את הבית – שזוה הפך מן המשמעות הפשוטה של המשנה – 'המוכר את החצר...!', אלא כתבו שללשון זו, המחלוקת היא בין ב' דרתא' בין ב' חצר'. (ע' רש"ש; חדושים ובאורים).

דפים סה – טו

- קכד. א.** כלי תלוש שקבעו וחיברו לקרקע – האם עדיין שם כלי עליו או לא?
ב. צינור שקבעו ולבסוף חקקו (– שעשה בו בית קיבול לצרורות ועפר וכדו') – האם הוא מקבל טומאה ופוסל את המקוה?
ג. כוורת דבורים והדבש שבתוכה – האם דינם כקרקע או כמטלטלין?

א. מחלוקת ר' אליעזר וחכמים; לדעת ר"א 'כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע', ולכן צנור שחקקו וקבעו באדמה – אינו פוסל את המקוה, וכן דף של נחתומין שקבעו בכותל – טהור (אפילו מטומאות דאורייתא). ואם חישב על מי גשמים שידיחו את האיציטרוביל או כלי אחר המחובר לקרקע – אינם מכשירים את הזרעים, (שלא היתה כאן ניהותא בדבר התלוש). (וכתב רשב"ם בשם ר"ח שהלכה כמותו. ואולם הרמב"ם פסק לענין דף שקבעו בכותל, שטמא, כחכמים. וע' בשו"ת רעק"א לט).

ב. שנו בברייתא שאינו פוסל את המקוה. והעמידוה אליבא דרבנן ורק בשאיבה דרבנן, אבל כלפי דינים דאורייתא – דינו ככלי. ולדעת ר' אליעזר – לעולם דינו כקרקע ואינו מקבל טומאה.

ג. לר' אליעזר דינה כקרקע לענין הדינים דלהלן: דרכי הקנינים, כתיבת פרוזבול, טומאה ותלישה בשבת. (מדכתב 'ביערת הדבש'). לחכמים דינה כדבר המטלטל.

(וכתבו התוס' שלר' אליעזר דינה כקרקע אפילו אינה מחוברת לקרקע. ואפילו מונחת באויר ע"ג יתדות. אלא שבאופן זה, כל הנידון הוא רק על הדבש, שדינו כמחובר, אבל הכוורת עצמה – דינה ככלי. אך אם היא מחוברת בטיט לקרקע – תליא בפלוגתא דר"א וחכמים בנידון כלים שחברן לקרקע, כדלעיל.

ואולם לענין טומאה – דוקא כשמונחת במקומה, אבל כשאינה במקומה גזרו טומאה דלמא אתי לאחלופי בשאר כלים שבבית).

(להלכה – אסור לרדות דבש מן הכוורת בשבת. ע' או"ח שכא, יג).

דפים טז – טח

קכה. מה כוללות המכירות דלהלן? –

- א.** מכירת 'חצר'.
ב. מכירת 'בית הבד'.
ג. מכירת 'מרחץ'.
ד. מכירת 'עיר'.

א. לתנא קמא, (וכן הלכה), המוכר את החצר, מכר גם את הבתים שבה, הפנימיים והחיצוניים, וכן את הבורות, שיחין ומערות, ואת בית החולסאות וחנויות הפתוחות לתוכה, ואפילו פתוחות גם למקום אחר – ובתנאי שרוב תשמישיהן לחצר. לדעת ר' אליעזר לא מכר אלא אוירה של חצר.

אבל לא קנה את המטלטלין שבחצר. ואם אמר לו 'היא וכל מה שבתוכה' – כולם מכורים (כל כלי תשמישו, מלבד 'חיטי ושערי'. רשב"ם). מלבד המרחץ שבתוכה או בית הבד, שאינם כלולים במכירת החצר.

ללשון אחת בגמרא, מחלוקתם כשמכר לו בלשון 'דרתא' (תרגום של 'חצר' בארמית), אבל אם אמר לו 'דירתא', מודה ר"א שמכר גם את הבתים. (וכתב רשב"ם שללשון זו, אם מכר 'חצר' – הכל מודים שלא מכר אלא את